

Views of Social Studies Teachers Related to Placing the Concepts of War and Peace in Programs and Books ¹

Fatih Özdemir²

Yildiz Technical University, Faculty of Education

Hülya Çelik³

Sakarya University, Faculty of Education

ABSTRACT

The main purpose of this research is to reveal social studies teachers' views related to the usage of the terms war and peace in programs and books. The research was conducted in accordance with phenomenological pattern, a qualitative research method. The study group consisted of 15 teachers that worked in middle schools from Sakarya in 2014-2015 academic year. The semi-structured interview form, developed by the researcher, was used to collect data. The data obtained through the interview were evaluated via descriptive analysis. Social studies teachers think that the concepts of war and peace are used superficially in their teaching programs and books.

Key Words: War, Peace, Social Studies Teacher, Middle School Social Studies Course

---

---

¹ Bu araştırma "Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Savaş ve Barış Kavramlarına Yer Veriliş Durumlarının Öğretmenlerin Bakış Açılıyla Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² *Corresponding Author*
Res. Ass.
fozdemir@yildiz.edu.tr

³ Assist. Prof.
hcelik@sakarya.edu.tr

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Savaş ve Barış Kavramlarının Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarında Yer Alış Durumuna İlişkin Görüşleri¹

Fatih Özdemir²

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Hülya Çelik³

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin savaş ve barış kavramlarının Sosyal Bilgiler ders programı ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilmesine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desene uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu; Sakarya ili içerisinde kolay ulaşılabilirlik esasıyla seçilen 2014 - 2015 eğitim-öğretim yılında ilköğretim kademesinde eğitim veren 15 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Veri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeden elde edilen veriler betimsel analize tabi tutularak değerlendirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri öğretim programı ve kitaplarında savaş ve barış kavramlarının yüzeysel olarak verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Barış, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi

---

¹ Bu araştırma “Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Savaş ve Barış Kavramlarına Yer Veriliş Durumlarının Öğretmenlerin Bakış Açılılarıyla Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Sorumlu Yazar İletişim:
Arş. Gör.
fozdemir@yildiz.edu.tr

³ Yrd. Doç.
hcelik@sakarya.edu.tr

Giriş

Kâinata yer alan canlılar içgüdülerine veya öğrenmelerine dayalı olarak yaşarlar. İnsanların dışında yer alan canlılar içgüdülerine bağlı olarak hayatlarını devam ettirirken insanoğlu yaşamını öğrenmelerine bağlı olarak sürdürmektedir. İnsanlar, karşılaştıkları her bilgiyi zihinsel süreçlerinde süzerek yorumlar ve anlam yüklerler. (Uygun ve Batur,2015) İnsanoğlu öğrenmeleri ve yaşamı kolaylaştırmak için düşünce dünyasında kavramlar meydana getirmektedir. Kavramlar nesne, olay ya da fikirleri sınıflandırmamıza ve onları basitleştirmemize ve böylelikle bizi çevreleyen çeşitliliklerle başa çıkmamıza yardımcı olmaktadır(Çeliköz,1998). Bu sayede insanoğlu kendi yaşamını kolaylaştırmaktadır. Kavram öğrenme birey dünyaya geldiğinde başlar ve yaş ilerledikçe karmaşık kavramlar öğrenilir. Çocuklar, genel anlamda kavramların örneklerini rastlantısal olarak tecrübe ederek öğrenirler. Kavram öğrenmenin planlı bir şekilde öğretimi okullarda gerçekleşir(Akt; Alkış, 2014). İnsanoğlu kurumsal eğitim sisteminin bulunmadığı dönemlerde sosyal öğrenmeler ile kavram öğretimini gerçekleştirmiştir. Kurumsal eğitim sisteminin oluşmasıyla birlikte kavram öğretimi okullarda verilmeye başlanmıştır.

Okullarda kavramlar farklı disiplinler altında verilmektedir. Bu farklı disiplinler içerisinde sosyal bilgiler önemli yere sahiptir. Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.(MEB, 2005). Tanımında da görüldüğü üzere sosyal bilgilerin en önemli amacı bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır. Bu nedenle sosyal bilgiler sosyal çevreyle ilgili kavramların aktarılmasında çok önemli bir yere sahiptir. Sosyal bilgilerin bu önemine binaen kavram öğretimi sosyal bilgiler içerisinde önemli yer tutmaktadır. Öğretim programlarının içeriğini öğrenciye aktarabilmek ders kitapları ile mümkündür. Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde ön planda olan bir ders aracıdır. Birçok öğretmen, öğretim programlarından ziyade, öğrenme-öğretme etkinlikleriyle ilgili çalışmalarını ders kitabına ve öğretmen kılavuz kitabına göre düzenlemektedir (Gülersoy, 2013). Sosyal bilgiler programı içerisinde önemli yere sahip olan kavramlar öğretim programı ve ders kitabı arasında bulunan ilişkinin sonucu olarak sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde de önemli yer tutmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitaplarında her ünite kapağında kazandırılmak istenen kavramlar yer almaktadır. Bu sayede kavramların öğrenme-öğretme sürecinde daha rahat bir şekilde sunumu sağlanmaktadır.

Sosyal bilgiler programında yer alan kavramlar çok çeşitlilik göstermektedir. Sosyal Bilgiler öğretim programında kavram öğretiminde giriş, geliştirme ve pekiştirme basamaklarının kullanılması önerilmiştir. Bu bağlamda 4. ve 5. sınıflarda 121 temel kavramın, 6. ve 7. sınıflarda ise 131 temel kavramın öğretilmesi gerektiği belirtilmiştir. (Kılınç, Çoban ve Akşit, 2015) Bu kavramlar içerisinde savaş ve barış kavramları tüm sınıf düzeylerinde bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler programında bu kavramların 4. ve 5. sınıflarda giriş düzeyinde, 6. sınıfta geliştirme ve 7. sınıfta da pekiştirme düzeyinde verileceği belirtilmiştir. (Kılıçoğlu, 2013). Bu sayede öğrencilerin kavramları içselleştirmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. İnsanlığın ilk dönemlerinden bu yana karşılıklı etkileşim vasıtasıyla birbirlerinin varlığını devam ettiren

savaş ve barış kavramlarının öğretimi öğrencilerin toplumsal hayatını, dolayısıyla tüm toplumu etkilemektedir.

Savaş ve barış kavramları, bunlarla ilgili konu ve olaylar ilköğretim düzeyinde ilk üç yıl Hayat Bilgisi derslerinde verilmekte, dördüncü sınıftan itibaren Sosyal Bilgiler dersinde verilmektedir. Lise düzeyinde ise tarih dersleri içinde bu kavramlar daha yoğun olarak geçmektedir.

Literatürde yer alan (Aktaş, 2013; Aktaş, 2014; Aktaş ve Özmen, 2013; Filippidou ve Özbaş, 2014; Karaosmanoğlu, 2011; Oruç, 2006; Osborn,2013; Varlık, 2013) araştırmalar savaş kavramının tanımlanması ve genel yapısı üzerinde yoğunlaşmasının yanında tarih ders kitaplarında nasıl yer aldığı, nasıl anlatıldığı üzerine de yoğunlaşmıştır. Bu araştırmalar savaş kavramı ve lise düzeyinde tarih ders kitaplarında savaş kavramının yer verilmiş durumunu analiz etmiştir.

Yine alanla ilgili yapılmış olan (Aktaş,2013; Aktaş ve Safran, 2013; Alpargu, Şahin ve Yazıcı, 2009; Apaydın ve Aksu, 2012; Bektaş Öztaşkın, 2014; Coşkun, 2012; Demir, 2011; Deveci, Yılmaz ve Karadağ, 2008;İmamoğlu ve Bayraktar, 2014; Kanako Ide, 2014;Keçe, Doğan ve Taş, 2016; Levy, 2014;Safran ve Ata, 1996) araştırmalar barış kavramının anlamı, barış eğitimi, barış eğitiminin tarihi, ortaokul sosyal bilgiler öğretim programında barış eğitimi ve geçmiş programlarda barış eğitimi, öğretmen adaylarının barış algısı gibi konular üzerinde çalışma gerçekleştirmiştir.

Savaş ve barış kavramlarının sosyal bilgiler derslerinde öğretimi (Özdemir ve Çelik, 2017) ve öğretim programlarında ele alınışını inceleyen (Özdemir ve Çelik, 2016) çalışmalar da mevcuttur. Bu araştırmada ise savaş ve barış kavramının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ve Sosyal Bilgiler Programında yer verilmiş durumu sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle incelenecektir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda Sosyal Bilgiler öğretim programında ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında savaş ve barış kavramlarına yer verilmiş durumunu incelemektir.

Alt Problemler

Çalışmada yukarıda belirtilen temel amacın yanı sıra şu alt problemlere de cevap aranmaktadır.

1.Savaş kavramının Sosyal Bilgiler öğretim programında sınıf seviyelerine göre nasıl verildiğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nedir?

2.Savaş kavramının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sınıf seviyelerine göre nasıl verildiğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nedir?

3.Barış kavramının Sosyal Bilgiler öğretim programında sınıf seviyelerine göre nasıl verildiğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nedir?

4. Barış kavramının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sınıf seviyelerine göre nasıl verildiğine ilişkin olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırmada, ortaokul Sosyal Bilgiler derslerinde savaş ve barış kavramlarının doğrultusunda Sosyal Bilgiler öğretim programında ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilmesini öğretmen bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışıldığı için nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Bu yöntem olayları, durumları, deneyimleri, kavramları incelemek ve açıklamak için sosyal bilimlerde kullanılır (Sönmez ve Alacapınar, 2013: 82). Fenemoloji günlük deneyimlerimizin anlamı veya doğası hakkında derinlemesine bir anlayışın kazanılmasını amaçlar (Bukova Güzel ve Demircioğlu, 2014: 104). Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78). Yukarıda da görüldüğü üzere olgubilim çalışmaları kaynağını günlük yaşamdan almaktadır. Bu çalışmada da günlük yaşam içerisinde insanlık hayatını saran savaş ve barış kavramlarının Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitapları boyutuyla ele almak amaçlanmıştır. Bu amaçla Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile yapılmış olan görüşme ile durum betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmacılar, araştırmayla ilgili bütün birimleri araştırmayacaklarından, onlardan oluşturulmuş örneklerle çalışmak zorunda kalmaktadır (Geray, 2006: 113). Bu araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Sakarya ili içerisinde kolay ulaşılabilirlik esasıyla seçilen 15 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Sosyal Bilgiler derslerinde savaş ve barış kavramlarının öğretimini ve yaşanan sorunlara çözüm önermek için öğretmen görüşlerinin alınması amacıyla araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak geliştirilmiş yarı yapılandırılmış “Öğretmen Görüşme Formu” kullanılmıştır. Öğretmen görüşme formunda Sosyal Bilgiler 4. 5. 6. 7. sınıf öğretim programları ve ders kitapları dikkate alınarak temalara ulaşabilecek nitelikte sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular uzman görüşleri dikkate alınarak tekrar düzenlenmiş ve öğretmen görüşmelerinden önce pilot uygulama yapılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Sakarya ili içerisinde 15 Sosyal Bilgiler öğretmenine uygulanarak görüşme koşullarına uygun şekilde kayda alınmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşme kayıtları aslına uygun olarak yazıya dökülmüştür. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış öğretmen görüşme formu betimsel analize tabi tutularak değerlendirilmiştir. Yazıya dökülmüş olan öğretmen görüşmelerinden araştırmanın problem ve alt problemlerine uygun olarak temalara ulaşılmıştır. Çalışmanın inandırıcılığını sağlayabilmek için, analiz edilen verilerden elde edilen kodlar, iki ayrı kişi tarafından kodlanmış ve alan uzmanlarının görüşleriyle şekillenmiştir. Bu temalar sayısal verilere dönüştürülerek savaş ve barış kavramının sosyal bilgiler dersinde ne

şekilde verildiği ile ilgili frekans dağılımlarına ulaşılmıştır. Bu frekans dağılımları üzerinden yorumlamalara gidilmiş ve bu yorumlama esnasında temalar öğretmen söylemlerinden örneklerle desteklenmiştir. Örnek verilen söylemlerde bulunan öğretmenler cinsiyet ve yazıya geçirilme sırasına göre kodlanmıştır. Örneğin görüşme kaydı 10. sırada yazıya geçirilen bir erkek öğretmen EÖ10 şeklinde kodlanarak verilmiştir.

Bulgular

1. Savaş Kavramının Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sınıf Seviyelerine Göre Nasıl Verildiğine İlişkin Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nedir?

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Savaş Kavramının Verilişi

Tema	Öğretmen Söylemi	f	Toplam
Yüzeysel	Savaşın olumsuz yüzü gösterilmeden	8	11
	Neden sonuç ilişkisi bağlamında	2	
	Karşılıklı askeri müdahale olarak	1	
Normal	Giriş, gelişme ve pekiştirme olarak	3	5
	Konular içerisinde	2	
Yoğun	Yoğun şekilde	1	1

Tablo 1’de götürüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan görüşmede öğretmenler sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramının verilişini üç tema altında cevaplamışlardır. Bu temalar yüzeysel, normal ve yoğun olarak ortaya çıkmıştır.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramının yüzeysel olarak verildiği görülmektedir. Öğretmenlerin 8’i savaş kavramının “Savaşın olumsuz yüzü gösterilmemesinden”, Öğretmenlerin 2’si için “Neden sonuç ilişkisi bağlamında.” 1’i ise “Karşılıklı askeri müdahale olarak” verildiğini ifade etmektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler öğretim programında savaş kavramının ikinci en çok vurgulanan tema savaş kavramının normal düzeyde verildiğini ifade etmektedir. Öğretmenlerden 3’ü “Yüzeysel, pekiştirme, kavratma olarak verilmekte.” 2’si “Konular içerisinde verilmekte” Olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde en az vurgulanan tema Sosyal Bilgiler öğretim programında savaş kavramının yoğun verildiğidir. Öğretmenlerden 1’i “Yoğun şekilde” verildiğini ifade etmiştir.

Görüşmeye katılan öğretmenlerin savaş kavramının sosyal bilgiler öğretim programında sınıf seviyesine göre nasıl verildiğine dair cevapları incelendiğinde en yoğun şekilde savaşın olumsuz yüzü gösterilmeden verildiğini ortaya çıkarmaktadır. Buna EÖ8’in açıklamaları örnek olabilir:

“Doğrusunu söylemek gerekirse Sosyal Bilgiler dersinde savaş kavramı yüzeysel verilmektedir yani savaşın ne kadar kötü olduğu, ne kadar yıkıcı olduğu gibi etkileri tam olarak öğrencilere

verilememektedir. Tabii sınıf seviyelerine göre de tekrar gözden geçirmeleri gerekmektedir diye düşünüyorum.”

Yine örnek olarak EÖ9’un açıklaması verilebilir:

“Şimdi baktığımız zaman yani, sekizinci sınıflarda sadece savaşların isimleri geçmiş işte 1. İnönü Savaşı, 2. İnönü Savaşı (bir şey söyleyeceğim İnkılap tarihi.) hani bunun içerisine girilmiyor, ama beş, altı, yediye zaten baktığın zaman mesela yedinci sınıf Osmanlı Tarihinde savaş kavramı diye bir kavram yok. Önceden mesela eski öğretim programlarında bir Mercidabık Savaşından girerdin, Malazgirt’ten girerdin falan filan. Ama en başta mesela Pasinlerden, Malazgirt Savaşından bahsediyorsun, ha diyor ki Malazgirt Savaşı Anadolu’nun kapıları Türklere açıldı diyorsun geçiyorsun. Yani savaşın ne kadar kötü olduğunun, insanlara ne kadar zarar verdiğinin hakkında hiçbir bilgi değer yargısı vermiyorsun, yani çocuklarda hiçbir şekilde savaş ve barış kavramını oluşturacak değer yargısı öğretim programlarına konulmamış. Yüzeysel geçilmiş, şu savaşta şu olmuş bu savaşta bu olmuş.”

Burada iki örnekte de sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramının çok az ele alınmasından ziyade yıkıcı ve olumsuz yönlerini ele almadan, yani savaşın kötü yüzü gösterilmeden öğrencilere yüzeysel olarak verildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca öğretim programının tekrar gözden geçirilmesi gerektiği de dile getirilmiştir.

Öğretmen görüşme sonuçlarında elde edilen diğer ifade ise savaş kavramının neden sonuç ilişkisi bağlamında verildiğini göstermektedir. Buna örnek olarak EÖ11’in açıklaması verilebilir:

“Sosyal bilgiler öğretiminde savaş kavramı genelde olayların neden ve sonucu açısından değerlendirilir. Savaş kavramı direkt savaşta insanlar şöyle öldü böyle öldü den ziyade savaşın nedeni ve sonucu önemlidir. (Neden sonuç ilişkisi açısından) Genelde neden sonuç ilişkisi açısından değerlendirilir yoksa savaşta olan olaylar anlatılmaz.”

EÖ11’in açıklaması ele aldığı savaş kavramının neden sonuç ilişkisi ile verildiğini göstermektedir. Bu da savaş kavramının olaylar ve sosyolojik boyutu ele alınmadan verildiğini göstermektedir. Diğer yandan EÖ11’in açıklamasından kendisinin de bu şekilde vermeyi benimsediği görülmektedir.

Öğretmen görüşme sonuçlarında elde edilen diğer ifade ise sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramının karşılıklı askeri müdahale olarak verildiğidir. Buna örnek olarak EÖ13’ün açıklamasını verilebilir;

“Kesinlikle çok yukardan veriyoruz içi boş bir kavram olarak veriyoruz, daha çok ee karşılıklı askeri müdahale basite indirgemeye çalışıyoruz daha çok askeri müdahale olarak veriliyor savaş kavramı.”

EÖ13’ün açıklamasında görüldüğü üzere savaş kavramı sosyal bilgiler öğretim programında askeri mücadele olarak tanımlamıştır. Bu açıklama Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan “Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk” anlamıyla tutarlılık göstermektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler öğretim programında savaş kavramının ikinci en çok vurgulanan tema savaş kavramının normal düzeyde verildiğini ifade etmektedir.

Öğretmen görüşme sonuçlarında sosyal bilgiler öğretim programında savaş yüzeysel, pekiştirme, kavratma olarak verilmekte olduğu ifade edilmiştir. Bu ifadeye EÖ14'ün açıklaması örnek olarak verilebilir;

“5,6,7 ve 8. Sınıflarda 8. Sınıfı almadık inkılap tarihine geçildiği için, sınıf seviyelerine göre yüzeysel, pekiştirme ve kavrama aşaması ile veriyoruz. 5. Sınıfta yüzeysel tanıtım olarak, altılarda pekiştirerek, yedilerde tam kavrama aşamasında”

Açıklamada da görüldüğü üzere aslında ifade edilen sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramı 5.sınıf düzeyinde giriş, 6. Sınıf düzeyinde gelişme ve 7. Sınıf düzeyinde ise pekiştirme olarak verilmektedir.

Öğretmenlerden bir bölümü sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramını konular içerisinde verildiğini ifade etmiştir. Buna örnek olarak KÖ6'nın açıklaması verilebilir;

“İpek yolunda Türkler yani kültür ve miras öğrenme alanında ipek yolunda Türkler yedilerde de Türk tarihinde yolculuk konularında biz savaşları işliyoruz konu olarak ve o esnada da tabii savaş kavramı onların içerisinde veriliyor. Ayrıca bir kavram olarak savaş şudur budur şeklinde verilmiyor.”

Örnekte de görüldüğü gibi savaş kavramının konular içerisinde dağınık bir durumda verildiğini ifade edilmiştir. Savaş kavramı özellikle açıklanarak verilmemektedir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler öğretim programında en düşük düzeyde vurgulanan tema savaş kavramının yoğun verildiği ifade etmektedir. Buna örnek olarak EÖ10'un açıklaması verilebilir:

“5. sınıfta Kurtuluş Savaşını anlatmaya çalışıyoruz 6.sınıfta Orta Asya Tarihi 7.sınıfta koskoca Osmanlıyı hem ortaya çıkarıp ondan sonra yıkılışını ifade ediyoruz. Yoğun bir programda gidiyoruz, bunun ayrıntılarını ilerleyen zamanlarda yani lisede vereceğimizi ifade ediyoruz.”

Açıklamada tarih konularının yoğun olarak verildiği ve bu esnada kavramlarının verilmesinin zorlaştığı görülmektedir. Bunun yanında ayrıntılı konuların ve kavramların üst sınıflara bırakıldığı da vurgulanmaktadır.

Üç tema değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramının genel anlamda olumsuz ve kötü yönü gösterilmeden yüzeysel olarak verildiği söylenebilir.

2.Savaş Kavramının Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sınıf Seviyelerine Göre Nasıl Verildiğine İlişkin Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nedir?

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Savaş Kavramının Verilişi

Tema	Öğretmen Söylemi	f	Toplam
Yüzeysel	Savaşın olumsuz yüzü gösterilmeden	5	11
	Parça-bütün ilişkisi gözetilmeden	4	
	Sebeup - sonuç ilişkisine dayanarak.	2	
Diğer	Olaylar hikayeleştirilerek.	3	7
	Objektif olarak.	1	
	Bilgi kesikliği bulunmakta	1	
	Konular içerisinde dolaylı olarak	1	
	Çatışmadan savaşa doğru yol izlenerek	1	
Yoğun	7.sınıfta yoğun olarak	2	2

Tablo 2’de görüldüğü gibi görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde savaş kavramının verilişi ile ilgili üç tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar yüzeysel, diğer ve yoğun temalarıdır. Bu temalar içerisinde *yüzeysel* teması yoğun olarak vurgulanmaktadır. Yüzeysel teması içerisinde öğretmenlerin 5’i savaş kavramının “Savaşın olumsuz yüzü gösterilmeden”, 4’ü “Parça-bütün ilişkisi gözetilmeden” ve 2’si “Sebeup- sonuç ilişkisine dayanarak” verildiğini ifade etmektedir.

Öğretmen görüşme sonucunda elde edilen temalar arasında farklı ifadelerin bulunduğu *diğer* teması yer almaktadır. Öğretmenlerden 3’ü “Olaylar hikayeleştirilerek”, 1’i “Objektif olarak”, 1’i “Bilgi kesikliği bulunmakta”, 1’i “Konular içerisinde dolaylı olarak verilmekte” ve yine 1’i “Çatışmadan savaşa doğru yol izlenerek” verildiğini dile getirmişlerdir.

Öğretmen görüşme sonucunda elde edilen veriler sonucunda elde edilen temalar arasında en az vurgulanan tema *yoğun* temasıdır. Öğretmenlerden 2’si savaş kavramının 7.sınıf düzeyinde yoğun verildiğini ifade etmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında savaş kavramı sınıf seviyelerine göre nasıl verilmektedir sorusuna ilişkin görüşme sonuçlarında en yüksek düzeyde savaşın olumsuz yüzü gösterilmeden verildiği vurgulanmaktadır. EÖ13’ün açıklamaları bu konuya örnek olacak niteliktedir:

“Yani tekrar ediyoruz sınıf seviyelerinde savaşın çok boyutluluğunu sosyal yönlerinin de anlatılmasını gerektiğini düşünüyorum o yüzden çok yüzeysel kalıyor daha derine indirilmesi lazım çocuklar zorlanıyorlar .”

EÖ13’ün açıklamalarından savaş kavramının çok boyutluluğu üzerinde durulmadığı ve savaşın daha çok yönlü ve derinlemesine ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Öğretmen görüşmeleri incelendiğinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarının savaş konularının öğretiminde eksik olduğu görülmüştür.

Öğretmen görüşme sonuçlarında yüzeysel teması içerisinde özellikle konular arasında parça-bütün ilişkisi konusunda bazı sorunlar bulunduğu dile getirilmiştir. Buna örnek olarak EÖ12'nin açıklaması verilebilir:

“Daha çok bizim kitaplarımızda biz anlattığımız zaman, ben anlattığım zaman çocuğun dediği şey şu “ Hocam İstanbul'un fethi anlatılıyor, bir savaş anlatılıyor. Çağ açıp çağ kapatmış bir savaş ama kitapta hazırlıkları anlatıyor savaşın yapılan hazırlıklarını anlatıyor. Bu bugün yaşandı mesela savaşın hazırlıklarını anlatıyor savaşın sonuçlarını anlatıyor. Ne olmuş hocam? Arada ne olmuş yani.” Bir kopukluk var yani arada bir kopukluk var çocuk orayı doldurmak istiyor mesela.”

Örnekte de görüldüğü gibi sosyal bilgiler ders kitaplarında konuların anlatımında özellikle savaş konularının anlatımında bağlantı sorunları bulunmaktadır. İfadelerde öğrencilerin konuları anlamakta ve bağlantı kurmakta sorun yaşanmaktadır.

Öğretmen görüşme sonuçlarında vurgulanan diğer ifade sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramının sebep – sonuç ilişkisine dayanarak verildiği ifadesidir. Buna örnek olarak EÖ8'in açıklaması verilebilir;

“Az önce söylediklerimde paralel olarak söyleyebiliriz ders kitaplarında da sadece savaşlar sebep sonuç ilişkisi olarak değerlendiriliyor”

EÖ8'in açıklaması incelendiğinde savaş kavramının sosyal bilgiler ders kitaplarında sebep ve sonuç ilişkisi ile verildiğini dile getirilmiştir. Savaş kavramının duygusal ve toplumsal yönü dile getirilmiştir.

Öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde diğer teması içerisinde olayların hikâyeleştirilerek verildiği başlığı yoğun olarak vurgulanmıştır. KÖ6'nın açıklaması buna örnek olarak gösterilebilir;

“Demin zaten ifade etmiştik kitaplarında yaşadığımız sıkıntılar şunlar, olaylar hikâyeleştiriliyor.”

KÖ6'nın açıklamasında da görüldüğü üzere tarihi olaylar hikâyeleştirilmektedir. Bu açıklama KÖ1'in açıklaması ile de tutarlılık göstermektedir. Olaylar arasında kopukluk yaşandığı ifade edilmiştir.

Diğer teması içerisinde yer alan sonuçlarda 1 öğretmen sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramının objektif olarak verildiğini dile getirmiştir. Buna örnek olarak EÖ14'ün açıklaması verilebilir;

“O yüzden ders kitaplarımız da uygun, dikkat ediliyor, iki tarafında karşılıklı, tek taraflı değil karşıdakinin duygularını da düşünerek, düşündürerek tabi nesnel bir bakış açısı, objektif bakış açısıyla taraflı değil objektif bir bakış açısıyla bu yerleştirme yapılmakta sağlanıyor.”

EÖ14'ün açıklaması incelendiğinde savaş kavramının milliyetçi duyguların etkisinde kalmadan objektif bir şekilde verildiğini dile getirmiştir.

Diğer teması içerisinde yer alan sonuçlarda öğretmenlerden bir kısmı sosyal bilgiler ders kitaplarında bilgi kesikliği bulunduğunu dile getirmiştir. Buna örnek olarak KÖ15'in açıklaması verilebilir;

“Çünkü çocuklar savaşlar arasında bazen bağlantı bile kuramıyorlar. Şöyle söyleyeyim diyelim ki biz Memlüklerle ilgili olan savaşı anlatıyoruz çocuklara ama savaşı öncesinde Osmanlıyla Memlükler arasında ne sorunun geçtiğini kitap bize hiçbir şekilde öğretmiyor, haydi hoppa Osmanlı ile Memlükler savaşa girmiş şekilde çocuklar görüyor. O yüzden çocuklar savaşın nedenleri ne niye savaşıyoruz, ne zaman savaşmalıyız, bağlantısını tam olarak kuramıyorum bence uygun değil anlatılış biçimi.”

Örnekte görüldüğü gibi sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş konularının anlatımında bilgilerin tam anlamıyla sunulmadığı belirtilmektedir. Bu durum öğrencilerin konuları zihinlerinde tam anlamıyla oturtmasını engellemektedir.

Diğer teması içerisinde yer alan sonuçlarda öğretmenlerden bir bölümü sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramının konular içerisinde dolaylı olarak verilmekte olduğunu dile getirmiştir. Buna örnek olarak KÖ3'ün açıklaması verilebilir;

“Ders kitaplarında dediğim gibi konular içerisinde veriliyor. Özellikle kültür ve miras öğrenme alanında 6. ve 7. sınıflarda ve bir de 7.sınıflarda son ülkeler arası bağlantılar diye bir öğrenme alanı var, o alan içerisinde hani uluslararası barışın korunması ile ilgili olarak veriliyor ama çok dolaylı, hani direk böyle savaş olmasın, hani savaşlar kötüdür, barış olsun şeklinde değil.”

KÖ3'ün açıklaması incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramının özellikle bir kavram olarak verilmediği, savaş konularının anlatımı ile öğrencilere verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Öğretmen görüşleri incelendiğinde savaş kavramının diğer teması içerisinde öğretmenlerden 1'i çatışmadan savaşa doğru yol izlenerek verildiğini dile getirmiştir. Buna örnek olarak EÖ4'ün açıklaması verilebilir;

“Bireyden devlete doğru, millete doğru bir gidiş var. Burada da terimler küçük çocuğun anlayacağı iki kişi arasındaki iletişimsizlikten uzlaşmanın olmayışından çıkan kavgadan yavaş yavaş altılarda, yedilerde sekizlere de geldiğin zaman toplumlar arası savaşlara kadar gidiyor.”

Örnekte görüldüğü üzere sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramının yakından uzağa ilkesine benzer olarak insanlar arasındaki iletişimden devletlerarası ve toplumlar arası çatışmalara doğru yol izlediğini dile getirilmiştir.

Öğretmen görüşme sonucunda elde edilen veriler sonucunda elde edilen en son tema yoğun temasıdır. Öğretmen görüşme sonuçlarında savaş kavramının 7.sınıf düzeyinde yoğun verildiğini ifade edilmiştir. Buna örnek olarak EÖ2'nin açıklaması verilebilir;

“7'de daha yoğundu 7.sınıflarda çok ağır olduğunu düşünüyorum.”

Açıklamada da görüldüğü üzere savaş kavramı ve savaş konuları 7.sınıf düzeyinde yoğun olarak verilmektedir. Diğer sınıf düzeyleri ile karşılaştırıldığında savaş kavramının artan sınıf düzeyine bağlı olarak yoğunlaştığı görülmektedir.

Üç tema değerlendirildiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramının genel anlamda olumsuz ve kötü yönü gösterilmeden yüzeysel olarak verildiği söylenebilir.

3.Barış Kavramının Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sınıf Seviyelerine Göre Nasıl Verildiğine İlişkin Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nedir?

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Barış Kavramının Verilişi

Tema	Öğretmen Söylemi	f	Toplam
Yüzeysel	Soyut	5	9
	Kazanım ve kaybetme neticesi olarak	4	
Normal	Doğal afetlerde yardım ve kültürel faaliyetler başlığı altında.	4	5
	Pekiştirme, kavratma olarak	1	

Tablo 3'te görüldüğü üzere görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretim programında barış kavramı sınıf seviyelerine verilişi ile ilgili iki tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar yüzeysel ve normal temalarıdır.

Görüşme sonuçlarında en yoğun vurgulanan tema yüzeysel temasıdır. Öğretmenlerin 5'i tarafından barış kavramının“soyut olarak” 4'ü “Kazanım ve kaybetme neticesi olarak” verildiğini ifade etmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre barış kavramının normal olarak verildiği teması da önemli yer tutmaktadır. Öğretmenlerin 4'ü tarafından “Doğal afetlerde yardım ve kültürel faaliyetler başlığı altında” ve 1'i tarafından “pekiştirme, kavratma olarak” verildiğini vurgulamaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretim programında barış kavramı sınıf seviyelerine göre nasıl verilmektedir sorusuna ilişkin görüşme sonuçlarında en yoğun yüzeysel ifadesi vurgulanmıştır. EÖ8'in açıklamaları bu konuya örnek olacak niteliktedir;

“Evet, barış kavramı savaş kavramına göre üzerinde daha çok durulması gereken bir kavram. Sınıf seviyesine göre yine az önce savaşta verdiğimiz şeyleri de burada söyleyebiliriz yine yüzeysel kalıyor barış konusu.”

EÖ8'in açıklamasından da anlaşıldığı üzere her iki kavramda yüzeysel olarak verilmektedir. EÖ8'in açıklamasında dikkat çeken diğer husus ise barış kavramının savaş kavramından daha hassas bir olduğu vurgulanmaktadır. Bu denli önem arz eden kavramın yüzeysel verildiği açıkça ifade edilmiştir.

Yine öğretmenlerin 4'ü tarafından vurgunlanmış olan kazanım ve kaybetme sonucu olarak açıklamasına EÖ11'in açıklaması örnek olarak verilebilir:

“Savaşla barış. Barış genelde eee her bir barış ee bir kazanım veya kaybetme neticesini ortaya çıkarıyor. Yani barış dediğimiz şey ee kazancımıza veyahut da kaybettiğimiz şeylere göre değişiyor.”

Buradan savaşlar ya da diğer etkenlerin sonucunda toplulukların elde etmiş oldukları avantaj ve dezavantajlı durum ile ele alınmaktadır. Bu durum daha çok barış kavramının savaşlar sonucunda devletlerarasında gerçekleştirilen anlaşma niteliğinde yüzeysel verildiğini göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programında barış kavramının soyut olarak verildiğini örnek olarak EÖ12'nin açıklaması verilebilir;

“Programa baktığımızda programda barış kavramıyla ilgili genelde soyut kalıyor konular hep.”

EÖ12'nin açıklaması incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programında barış kavramının soyut olarak verildiğini göstermektedir. Bu durum kavramın öğrenci seviyesine uygunluk hususunda sorun oluşturmaktadır.

Görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin ifadelerinden barış kavramının normal olarak verildiği teması da önemli yer tutmaktadır.

EÖ2'nin açıklaması doğal afetlerde yardım ve kültürel faaliyetler başlığı altında verildiği temaya örnek olarak gösterilebilir:

“Dünyaya barış yayılması işte dünyanın birlikte olması doğal afetlerde birbirine yardım etmesi, dünyanın depremlerde birbirine yardım etmesi gibi kavramlarla hani daha çok öğrencileri savaştan ziyade barışın daha güzel olduğunu daha güzellikler getireceği üzerinde daha çok duruyoruz yani depremlerde doğal afetlerde sellerde mesela ülkelerin birbirine nasıl yardım ettikleri ile ilgili metinler okutuyoruz kitaplarda da zira bunlar yer alıyor işte Türkiye'nin Endonezya'ya yaptığı yardım Pakistan a yaptığı yardım Yunanistan'a yaptığı yardım keza bunlar kitapta yer alıyor öğrenciler bunları okuduğu zaman şaşırıyor mesela Türkiye nasıl Yunanistan a yardım etmiş bunların ülkeye, dünyaya barış getireceğinin farkına varmalarını sağlamaya çalışıyoruz.”

Burada afet durumlarında zor durumda kalan toplumlara diğer toplumlar tarafından yapılan yardım ile toplumlar arasında bir bağ kurulduğu ifade edilmektedir. Bu durum barışçıl bir ortamın oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Öğretmenlerden 1'i sosyal bilgiler öğretim programında barış kavramının pekiştirme, kavratma olarak verildiğini dile getirmiştir. Buna örnek olarak EÖ14'ün açıklaması verilebilir;

“Barış kavramı da savaş kavramıyla birlikte düşünülerek yine 5. 6 ve 7. sınıf seviyesine göre yüzeysel ve pekiştirici ve kavratıcı olarak sunulmaktadır.”

Örnekte görüldüğü üzere barış kavramı da savaş kavramı gibi giriş, gelişme ve pekiştirme olarak verilmektedir. Bu açıklama ile 4 ve 5. Sınıf (MEB,2004: 85) ve 6 ve 7. Sınıf (MEB,2004: 80) barış kavramının giriş, gelişme ve pekiştirme olarak verildiği ifadesi ile tutarlılık göstermektedir.

Öğretmen görüşme sonuçları değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler öğretim programında barış kavramının genelde yüzeysel olarak verildiği görülmektedir.

4. Barış Kavramının Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sınıf Seviyelerine Göre Nasıl Verildiğine İlişkin Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nedir?

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Barış Kavramının Verilişi

Tema	Öğretmen Söylemi	f	Toplam
Yüzeysel	Yetersiz.	9	13
	Bilgi yanlışlığı.	2	
	Disiplinler arası geçişte sorunlu	1	
	Sebeplere bağlamında	1	
Normal	Seviyeye uygun	2	2
Yoğun	Yoğun şekilde	1	1

Tablo 4'te görüldüğü üzere görüşme yapılan öğretmenlerin cevapları genel olarak değerlendirildiğinde barış kavramının sosyal bilgiler ders kitaplarında verilişi ile ilgili üç tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar yüzeysel, normal ve yoğun temalarıdır.

Bu verilen temalar içerisinde en yoğun olarak vurgulanan tema yüzeysel temasıdır. Öğretmenlerin 9'u barış kavramının “Yetersiz”, 2'si veriliş esnasında “Bilgi yanlışlığı” bulunduğunu yine 1 öğretmen “Disiplinler arası geçişte sorun bulunmakta” ve 1 öğretmen “Sebeplere bağlamında” verildiğini belirtmişlerdir.

Öğretmen görüşmelerinde elde edilen sonuçlar içerisinde ikinci olarak yoğun tema vurgusu barış kavramının normal düzeyde verildiğini göstermektedir. Öğretmenlerden 2'si “Seviyeye uygun” verildiğini ifade etmektedir.

Öğretmen görüşmelerinde elde edilen sonuçlar içerisinde üçüncü olarak tema vurgusu barış kavramının yoğun düzeyde verildiğini göstermektedir. Öğretmenlerden 1'i barış kavramının sosyal bilgiler ders kitaplarında "Yoğun" verildiğini ifade etmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarında barış kavramı sınıf seviyelerine göre nasıl verilmektedir sorusuna ilişkin görüşme sonuçlarında en yüksek düzeyde yetersiz verildiği vurgulanmaktadır. KÖ5'in açıklaması bu konuya örnek olacak niteliktedir:

"Ders kitabında çok da fazla barış kavramının verildiğini düşünmüyorum. Dediğim gibi he ya mesela yedilerde o dediğim son üniteye barış şeklinde değil de gene hani uluslararası sorunları çözmeye anlamında, birlikte hareket etme anlamında veriliyor. Onun dışında barış kavramının çok da fazla verildiğini düşünmüyorum."

KÖ5'in açıklamasından da görüldüğü ve öğretmenlerin çoğunlukla ifade ettiği üzere barış kavramı sosyal bilgiler ders kitaplarında çok yer bulamamaktadır. Bu örneğe ek olarak EÖ8'in açıklaması verilebilir:

"Genel olarak konuştuk yine ders kitapları zaten bu konularda yeterli değil özellikle bu soyut kavramlar daha akılda kalacak şekilde nesnelleşmesi lazım fakat biz daha çok soyut kavramlar üzerinde duruyoruz. Akılda kalıcı olmuyor ve önemini daha çok kavrayamıyor öğrenciler bu yüzden yeterli görmüyorum."

EÖ8'in açıklamasında sosyal bilgiler ders kitaplarında barış kavramının öğrenci düzeyine uygun verilmediğini göstermektedir. Öğrencilerin gelişim aşaması olan somut ve soyut işlemler döneminde bir sorun olduğu görülmektedir.

Öğretmen görüşme sonuçlarında elde edilen verilerde yüzeysel teması içerisinde ikinci en yüksek vurgulanan ifade ise bilgi yanlışlığı ifadesidir. Buna örnek olarak EÖ12'nin açıklaması ele alınabilir;

"Hala yeni kitaplar hazırlandı mesela hali hazırda 7. Sınıf kitapları daha geçen seneye kadar cumhurbaşkanını halk seçer bölümü yoktu. Ne vardı orada TBMM seçer diyordu. Çocuklara diyordum ben mesela çizin üstünü çizin yazın oraya halk yazın. Hani birazda şey yapmaları lazımdı. Güncellemeleri lazım yani."

Açıklamada görüldüğü üzere hazırlanan ve öğretmenlerin kullanmış olduğu kitapların bilgi yanlışlığı içerdiği görülmektedir. Ayrıca öğretmen görüşmesinde de güncellenmesi yönünde bir öneri bulunmaktadır.

Öğretmen görüşme sonuçlarında elde edilen verilerde yüzeysel teması içerisinde vurgulanan diğer ifade ise 1 öğretmen tarafından vurgulanan disiplinler arası geçişte sorun bulunmakta ifadesidir. Buna örnek olarak KÖ6'nın açıklaması ele alınabilir;

"Şimdi sadece coğrafya, daha çok coğrafya ağırlıklı bir programdan tarih ağırlıklı bir programa geçtiğinde çocuklarda sendeleme olabiliyor tabi ki. (Tarihin soyut biraz daha) soyut biraz daha (coğrafyayı yaşamamızda etrafımızda görüyoruz) tabi ki."

Örnekte de görüldüğü üzere sosyal bilgiler ders kitaplarında farklı disiplinler yer almaktadır. Bu disiplinler arasında hızlı geçişlerden dolayı öğrenciler konular ve kavramlar arasında bağlantı kuramamaktadır.

Öğretmen görüşme sonuçlarında elde edilen verilerde yüzeysel teması içerisinde vurgulanan diğer ifade ise 1 öğretmen tarafından vurgulanan sebep sonuç bağlamında verildiği ifadesidir. Buna örnek olarak EÖ11'in açıklaması ele alınabilir;

“Ders kitaplarında genelde sonuç niteliği olarak veriliyor sonuç olarak verildiği içinde her savaşın sonucunda yani her sebebin bir sonucu var o şekilde veriliyor bunun içinde önemli tabii ki.”

EÖ11'in açıklaması incelendiğinde barış kavramının sosyal bilgiler ders kitaplarında savaşın sonucunda devletlerarasında yapılan anlaşma olarak ele alınmıştır.

Öğretmen görüşmelerinde elde edilen sonuçlar içerisinde ikinci olarak yoğun tema vurgusu barış kavramının normal düzeyde verildiğini göstermektedir. Öğretmenlerden 2'si barış kavramının seviyeye uygun verildiğini ifade etmektedir.

Öğretmen görüşme sonuçlarında elde edilen sonuçlarda öğrenci seviyesine uygun verildiği ifadesi daha yoğundur. Bu ifadeye örnek olarak KÖ15'in açıklaması verilebilir;

“Öğrenci seviyesi açısından güzel özellikle beşinci sınıfta dediğim gibi Atatürk'ün sözlerinden yola çıkarak aynı şekilde altıncı sınıfta yedilerde de hoşgörü vurgusuyla birlikte. Mesela Fatih Sultan Mehmet'in Ayasofya'nın önüne giderek Hristiyanlara korkmayınız demesi. Fermanını yayınlatması hep barışa yönelik olduğu için bence barış kavramı daha ön plana çıkıyor. Konu olarak savaş daha çok olsa da barış vurgulanmaya çalışılıyor”

KÖ15'in açıklamasında da görüldüğü gibi sosyal bilgiler ders kitaplarında barış kavramı sınıf seviyesine göre örneklerle uygun bir şekilde verilmektedir. Örnekte savaş kavramının yoğun verildiği görünse de barış kavramının örneklerle yoğun olarak verildiği göstermektedir.

Öğretmen görüşmelerinde elde edilen sonuçlar içerisinde üçüncü olarak tema vurgusu barış kavramının yoğun düzeyde verildiğini göstermektedir. Öğretmenlerden 1'i barış kavramının sosyal bilgiler ders kitaplarında yoğun verildiğini ifade etmektedir. Örnek olarak EÖ7'in açıklaması verilebilir;

“Ders kitapları bence benim kullandığım ders kitaplarında bilgiler çok yoğun yani çok bilgi verilmiş. Çocuk o bilgileri hepsini birden bilmiyorum alabilir mi ama gerçekten böyle eski davranışçılık tarzında benim işlediğim kitaplar eski davranışçılık tarzda sürekli konuşma tarzında ama çok bilgi veriyor. Çocuğu düşünmeye sevk eden fazla soru yok. O açıdan benim kullandığım kaynak kitap yani bizim ders kitabımız bizim okulda kullandığımız ders kitabından çok daha fazla bilgi içerdiğini söyleyebilirim.”

EÖ7'nin açıklamasında da görüldüğü gibi sosyal bilgiler ders kitaplarında barış kavramı davranışçılık tarzında ve kuru bilgi şeklinde verilmektedir.

Öğretmen görüşme sonuçları değerlendirildiğinde sosyal bilgiler ders kitaplarında barış kavramı genel yüzeysel olarak verildiği söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Sosyal bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında savaş ve barış kavramlarına yer verilmiş durumlarına ilişkin olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Öğretmenler sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramı genel anlamda olumsuz ve kötü yönü gösterilmeden yüzeysel olarak verildiğini ifade etmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında da savaş kavramı genel anlamda olumsuz ve kötü yönü gösterilmeden yüzeysel olarak verilmektedir. Barış kavramının da Sosyal Bilgiler öğretim programında yüzeysel olarak verilmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında da barış kavramının yüzeysel olarak verildiği görülmektedir. Araştırmada öğretmen görüşme sonuçlarına göre sosyal bilgiler öğretim programında savaş kavramı genel anlamda olumsuz ve kötü yönü gösterilmeden yüzeysel olarak verildiği sonuca ulaşılmıştır. Burada savaş kavramı öğretilirken savaş ve savaşla ilgili konuların olumsuz tarafını gösteren olaylar ve örnekler üzerinde durulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalardan Sağlam (2014) ders kitaplarının hazırlanmasında programın etkisini ele alırken Sosyal Bilgiler programının içeriğini öğretmenlerin genel olarak iyi düzeyde değerlendirdiğini söylemektedir. Burada araştırma sonuçlarına göre iki araştırma birbiri ile uyuma göstermemektedir. Diğer yandan barış kavramının Sosyal Bilgiler öğretim programında yüzeysel olarak verilmediği görülmüştür. Bu sonuca paralel olarak Coşkun (2012) programda yer alan temel değerlere bakıldığında ise barış eğitimiyle ilişkin 13 farklı değer yer aldığı görülmektedir. Programda yer alan kavramlar ile kıyaslandığından bu sayının nispeten düşük kaldığı görülmektedir. İki araştırmada da çıkan sonuçlar barış kavramının diğer kavramlara nispeten yüzeysel verildiği görüşmüştür.

Araştırmada öğretmen görüşme sonuçlarına göre sosyal bilgiler ders kitaplarında savaş kavramı genel anlamda olumsuz ve kötü yönü gösterilmeden yüzeysel olarak verildiği görülmektedir. Buradan savaş kavramının insanlara zararı ile ilgili yeterli derece etkili örnek ve açıklama verilmediği anlaşılmaktadır. Buna benzer bir sonuç Şahin (2012) Sosyal bilgiler ders kitaplarının yapısıyla ilgili yaptığı çalışmada metinlerde üst düzey yapı oluşturacak ana fikirler etkili biçimde vurgulanmadığı için metni özetlemede ve ana mesajı vermede yetersiz kalmıştır. Metin içerisindeki olay ve olguların anlaşılmasını kolaylaştıracak yeterli sıralama ve karşılaştırmalar yapılmamıştır. Olay ve olgularla ilgili neden-sonuç ilişkisi yeterli ve etkili biçimde kullanılmamıştır. Kavram ve olaylarla ilgili karşılaştırmalara ve üst düzey beceriler geliştirmek amacıyla sorunla çözümün birlikte kullanımına yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan Berk (2008) Sosyal bilgiler yeni ders kitabında görsel malzemenin daha renkli ve özenli seçildiği ancak bu konuyla ilgili eksiklikleri tam olarak giderilemediği sonucuna ulaşmıştır. Görüldüğü üzere iki araştırma arasında ders kitaplarının görsellik ve örneklerle konuyu desteklemede yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Aktaş (2013) orta öğretim tarih ders kitaplarında savaş konularının anlatımı üzerine yapmış olduğu çalışma tarih ders kitapları değerlendirildiğinde olaylara yaklaşım tarzı açısından geçmiş yıllarda yazılan

tarih ders kitaplarından farklılık taşımamaktadır. İdeolojik anlamda geçmiş yıllarla bir sapma göstermemiştir. Ortaöğretim tarih ders kitaplarında savaşın tanımı veya savaşların neden kaynakladığı gibi tartışmalara yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan savaş kavramının ve genel konu anlatımının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sorun oluşturduğu görülmüştür. Araştırmada elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında savaş kavramını yeterince öğrencilere anlatılmak için çoklu anlatım yöntemleri ve etkileyici tekniklerin kullanılmadığı görülmektedir.

Araştırmada öğretmen görüşme sonuçları değerlendirildiğinde sosyal bilgiler öğretim programında barış kavramının yüzeysel olarak verildiği görülmektedir. Keçe, Doğan ve Taş'ın (2016) yapmış oldukları araştırmada 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının barış eğitimine katkı sunduğu belirtilmesine karşın 6 ve 7. Sınıf öğretim programlarında içerik yoğunluğunun buna imkân tanımadığına dikkat çekilmiştir. Katılımcıların müfredatın kendilerine hareket serbestisi tanımadığına vurgu yaptıkları dolayısıyla doğrudan barış eğitimine katkı sunacak bir teorik bilgiden uzak kaldığı şeklinde bir düşünceye sahip oldukları tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen yüzeysel sonucu diğer araştırmada elde edilen 5.sınıf dışındaki diğer programlarda yoğunluktan dolayı barış kavramının daha az verildiği sonucu arasında benzerlik bulunmaktadır. Burada da görüldüğü üzere araştırma sonuçlarında tutarlılık saptanmıştır.

Araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında barış kavramının yetersiz olarak verildiği görülmüştür. Benzer şekilde Doğan ve Kılıç (2014) yapmış oldukları araştırma sonucunda, ilkökul ders kitaplarında yer alan metinlerde barış ve muadili kavramlara yeteri kadar yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu konuya farklı bakış açısıyla Demir'in (2011)yapmış olduğu araştırma sonuçları ele alınabilir araştırmada test ağırlıklı, sınav odaklı eğitim sistemi nedeniyle, eğitim kurumlarının barış eğitimine yönelik üzerine düşen görevleri yerine getirmediği sonucuna ulaşmıştır. Şen (2007) daha farklı bir sonuçla barış kavramının verilmesinin azlığına değinmiştir. Araştırmada 100 temel içerisinde verilen değerler incelenmiş ve araştırma sonucunda barış değerinin verildiği kitap sayısının az olduğu görülmüştür. Buradan da görüldüğü gibi barış kavramının okul bünyesinde özellikle Sosyal Bilgiler dersinde çok fazla verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Savaş ve barış kavramlarının öğretim programları ve ders kitaplarındaki durumuna ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini inceleyen bu araştırmadan sonra gelecekte programların karşılaştırıldığı, öğrenci görüşlerinin incelendiği çalışmalar da yapılabilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ö. (2012). *Tarih Eğitiminde Savaş ve Barış: Ortaöğretim Öğrencilerinin Savaş ve Barış Konularıyla İlgili Bilgilerinin ve Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Aktaş, Ö. (2013). Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Barış ve Antlaşmalar Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 2 (2), 78-107.

- Aktaş, Ö. (2013). Tarih Ders Kitaplarında Savaş Konularının Anlatımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (14),69.
- Aktaş, Ö. (2014). ABD Tarih Ders Kitaplarında Savaşların Anlatım Tarzı Üzerine Değerlendirme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 187-201-106.
- Aktaş, Ö. ve Özmen, A. (2013). Savaş Kavramı Üzerine Üniversite Öğrencilerinin Görüşleri (Kafkas Üniversitesi Örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1): 37-55.
- Aktaş, Ö. ve Safran, M. (2013). Evrensel Bir Değer Olarak Barış ve Barış Eğitiminin Tarihçesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(2), 131- 150.
- Alkış, S. (2014). *Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi*. Safran, M. (Yay. haz.). Sosyal Bilgiler Öğretimi (s. 69-92). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Alpargu, M., Şahin, E. ve Yazıcı, S. (2009) Tarih Öğretimi ve Barışa Katkıları. *International Journal of Social Inquiry*, 2 (2), 199-214.
- Apaydın, Ç. ve Aksu, M.(2012). Öğretmenlerin Barış Eğitimine İlişkin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 107-130.
- Bektaş-Öztaşkın, Ö.(2014). Barışa Yönelik Tutumlar ve Günümüz Dünya Sorunlarına Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Turkish Journal of Education*, 3(3), 25-39.
- Berk, F. (2008). *Eski ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, Y.(2012). *İlköğretim Programlarında Barış Eğitimi ve Barış Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çeliköz, N. (1998). Kavram Öğrenme ve Öğretme İlkeleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2 (2), 69–76.
- Demir, S. (2011). Türkiye’de Barış Eğitimine Bakış: Tanımlar, Zorluklar, Öneriler: Nitel İnceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2011(4), 1727-1745.
- Deveci, H., Yılmaz, F., ve Karadağ, R. (2008). Pre-Service Teachers’ Perceptions Of Peace Education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 30, 63-80.
- Doğan, A. ve Kılınç, M.(2014). İlkokul Düzeyindeki Farklı Ders Kitaplarında Barış ve Savaş Kavramlarına Yer Veriliş Düzeyinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), ,277-289.

Filippidou, E. ve Özbaş, Ç.(2014). İstanbul'un Fethi Ya Da Düşüşü, Türk ve Yunan Tarih ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan İstanbul'un Fethi Ya Da Düşmesi. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, 3 (1), 24-42.

Geray, H.(2006). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. (İkinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitap Evi.

Gülersoy, A.E. (2013) İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education* , 2(1), 8-26

Ide, K.(2014). Peace Education, Domestic Tranquility, And Democracy: The Fukushima Daiichi Nuclear Disaster As Domestic Violence. *Ethics and Education*, 9 (1), 102–112.

İmamoğlu, H.F. ve Bayraktar, G. (2014). Türk ve Macar Üniversite Öğrencilerinin Barış Kavramına İlişkin Algılarının Karşılaştırılması. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, (1), 20-44.

Karaosmanoğlu, A.L. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 5-25.

Keçe, M., Doğan, C. ve Taş, M. (2016). Sosyal Bilgiler Derslerinde Barış Eğitimi: Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Çalışma. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (II), 1432-1468.

Kılıçoğlu, G.(2013) Kavram ve Kavram Öğretimi. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (ed.B. Akbaba).Ankara: Pegem A Yayınları, ss.327-348.

Kılınç, E., Çoban,O. ve Akşit, İ.(2015). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bazı Tarihsel Kavramların Kullanımının Değerlendirilmesi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10(3), 633-652.

Kurtoğlu, A.(2009). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sosyal Kavramlar Açısından İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Levy, G. (2014). Is there a place for peace education? Political education and citizenship activism in Israeli schools. *Journal of Peace Education*, 11(1) , 101–119.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2004). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. <http://programlar.meb.gov.tr> adresinden 15 Eylül 2006 tarihinde edinilmiştir.

Oruç, Ş. (2006). Ders Kitaplarında Savaş Olgusu. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 9-29.

Osborn, B.J.(2013). Peacekeeping and Peace Kept: *Third Party Interventions and*

Özdemir, F., Çelik, H.(2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin savaş ve barış kavramlarının öğretimine ilişkin görüşleri. *TUHED*, 6(1), ss. 100-128.

Özdemir, F., Çelik, H.(2016). Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Savaş Ve Barış Kavramlarına Yer Veriliş Durumları.V. *Sakarya'da Eğitim Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*. Sakarya: SAÜ Basımevi.ss.33-41.

Öztürk, C. (2007). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırmada çeşitlilik. Kurumsal yönelimler*. (Çev. Bukova Güzel E. & Demircioğlu H.). Bütün M., & Demir S. B. (Eds.). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.

Safran, M. ve Ata, B. (1996). Barışçı Tarih Öğretimi Üzerine Çalışmalar; Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Yunanlılara İlişkin Kullanılan Dil ve Yunanlılara İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 11-26.

Sağlam, E. (2014). *Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı İle İlgili Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirmesi*. Yüksek lisans tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, M.(2012). Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 129-154.

Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi.

Şentürk, M.(2014). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Bulunan Karikatürlerin Hedef Kavramların Öğretilmesine ve Öğrenci Tutumuna Etkisi*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Uygun, K.ve Batur, Z. (2015) Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Kavramlara İlişkin Algıları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* , 2(4) , 127-147

Varlık, A.B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (2), 114 – 129.

Yağbasan, R. ve Gülçiçek, Ç (2003). Fen Öğretiminde Kavram Yanılgılarının Karakteristiklerinin Tanımlanması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (13), 102-120.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Dokuzuncu Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Atıf için/Please cite as:

Ipsum, L. (2014). Neque porro quisquam est qui dolorem ipsum quia dolor sit amet, consectetur, adipisci velit. *Uluslararası Sosyal Alan Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 1-12.